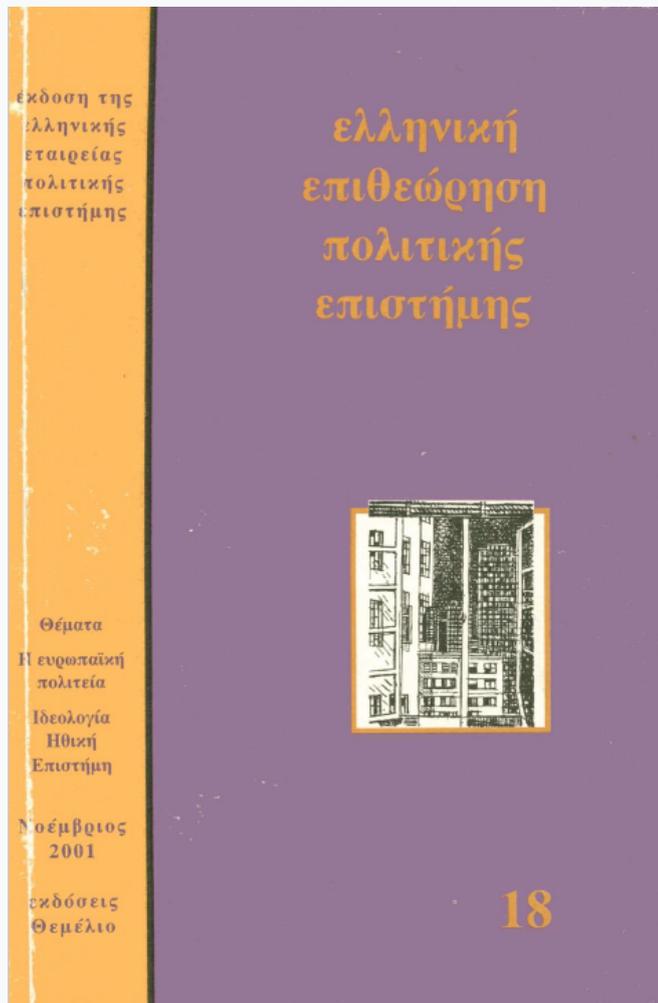

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 18 (2001)

Περί δικομματισμού και χρήσης της ιδεολογικής πόλωσης στη μελέτη του κομματικού συστήματος

Τάκης Σ. Παππάς

doi: [10.12681/hpsa.15053](https://doi.org/10.12681/hpsa.15053)

Copyright © 2017, Τάκης Σ. Παππάς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παππάς Τ. Σ. (2017). Περί δικομματισμού και χρήσης της ιδεολογικής πόλωσης στη μελέτη του κομματικού συστήματος. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 18, 139–142. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15053>

ΠΕΡΙ ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΛΩΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Κολακεύει φυσικά το γεγονός ότι το άρθρο μου «Κομματικό σύστημα και πολιτικός ανταγωνισμός στην Ελλάδα, 1981-2000» προκάλεσε το ενδιαφέρον των καλών συναδέλφων Κώστα Ζαφειρόπουλου και Νίκου Μαραντζίδη (στο εξής Z-M), πράγμα που δίνει αφορμή για ακαδημαϊκό διάλογο σε ένα ζήτημα ευρύτερου ενδιαφέροντος. Ακόμη περισσότερο κολακεύει ότι η βασική θεωρητική θέση του αρχικού άρθρου, πως δηλαδή το ισχύον κοιμματικό σύστημα της χώρας είναι τυπικός δικομματισμός, συνάντησε τη συμφωνία μάλλον παρά την αντίθεση των Z-M. Οι επιμέρους διαφωνίες τους περιορίζονται σε δύο ζητήματα που βρίσκονται σε αλληλένδετη σχέση μεταξύ τους και είναι κυρίως τεχνικού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, σε αντίθεση με το αρχικό άρθρο, οι δύο συνάδελφοι θεωρούν ότι στη δεκαετία του '80 τα κόμματα της Αριστεράς ήσαν εξίσου σημαντικά με το ΠΑΣΟΚ και τη Ν.Δ., πράγμα που τους οδηγεί να τοποθετήσουν την έναρξη του δικομματισμού μία τουλάχιστο δεκαετία αργότερα από εκεί που την τοποθετεί το αρχικό άρθρο. Επιπλέον, οι Z-M προτείνουν δύο συμπληρωματικές μεθόδους μέτρησης της πλώσης στον κοιμματικό ανταγωνισμό. Ας δούμε αυτά τα ζητήματα διεξοδικότερα.

Ως προς τη σπουδαιότητα των κομμάτων της Αριστεράς πρώτα, οι Z-M υποστηρίζουν ότι το 1989 ο Συνασπισμός αποτέλεσε σημαντικό κόμμα εφόσον μάλιστα, όπως γράφουν, «η κοινοβουλευτική [του] δύναμη ήταν απαραίτητη για να σχηματισθεί κυβέρνηση σε δύο διαδοχικές εκλογές». Ωστόσο, η συμμετοχή σε βραχύβιες, και μάλιστα μη βιώσιμες κυβερνήσεις συνεργασίας δεν αρκεί από μόνη της για να χαρακτηρίσει ένα κόμμα σημαντικό *ως προς τη γενική*

* Ο Τάκης Σ. Παππάς είναι Λέκτορας στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

λειτουργία του κομματικού συστήματος. Εάν ήταν να προσμετρήσουμε τον Συνασπισμό στα σημαντικά κόμματα, θα έπρεπε οι δυνατότητες συμμετοχής σε κυβέρνηση συνεργασίας και εκλογικού εκβιασμού (τις οποίες χωρίς αμφιβολία διέθετε στη διετία 1989-90) να αποτελούν δομικά και μακροπρόθεσμα χαρακτηριστικά στοιχεία του πολιτικού συστήματος και όχι ευκαιριακά και περιορισμένης χρονικής διάρκειας πλεονεκτήματα ενός (επίσης ευκαιριακού, όπως αποδείχτηκε) κομματικού σχηματισμού. Να λοιπόν γιατί ούτε ο Συνασπισμός, ούτε πολύ περισσότερο το ΚΚΕ μπόρεσαν να επηρεάσουν την αυτοδύναμη εναλλαγή στην εξουσία των δύο μεγαλύτερων κομμάτων, αυτό δηλαδή που αποτελεί και την πραγματική ουσία του δικομματικού συστήματος.

Ως προς τη μετάβαση στο δικομματισμό, οι Ζ-Μ διαφωνούν με την άποψη ότι αυτή ουσιαστικά συμπίπτει με τις εκλογές του 1981, αποδεχόμενοι ως σημείο εκκίνησης τη δεκαετία του '90, χωρίς όμως ειδικότερο χρονικό προσδιορισμό. Εάν όμως πράγματι είναι έτσι, οι Ζ-Μ είναι υποχρεωμένοι για τα εξής: Πρώτον, να ορίσουν πότε ακριβώς ξεκινά το δικομματικό σύστημα. Το 1993; Το 1996; Ακόμη αργότερα; Δεύτερον, εφόσον ο δικομματισμός πράγματι θεωρείται τόσο πρόσφατο φαινόμενο, να προσδιορίσουν το χρόνο παγίωσής του. Γιατί, όπως είναι προφανές, εάν το δικομματικό σύστημα δεν έχει ακόμη προλάβει να παγιωθεί, οποιαδήποτε διαφωνία στερείται πρακτικής αξίας. Τρίτον, να εξηγήσουν τι τύπο κομματικού συστήματος διέθετε η χώρα κατά τη δεκαετία του '80. Ακραίο και πολωμένο πολυκομματισμό; Περιορισμένο αλλά πολωμένο πολυκομματισμό; Μήπως κάτι άλλο; Τέταρτον, να απανήσουν τουλάχιστο στα δύο τελευταία από τα τρία «αναπάντητα ερωτήματα» που τίθενται στις σελ. 78-80 του αρχικού άρθρου.

Έρχομαι τώρα στις μεθοδολογικές παρατηρήσεις. Το ζήτημα, όπως το θέτουν οι Ζ-Μ, είναι το εξής: Πώς μπορούμε να μετρήσουμε καλύτερα το βαθμό πόλωσης στον κομματικό ανταγωνισμό; Οι συγγραφείς θεωρούν ότι η κλίμακα αυτοτοποθέτησης των ψηφοφόρων στο νοητό άξονα αριστερά-δεξιά είναι ανεπαρκές «εργαλείο» και, αντί αυτής, προτείνουν δύο άλλες μεθόδους: (α) τη λεγόμενη «κυμαινόμενη ψήφο», δηλαδή τις μετατοπίσεις ψηφοφόρων μεταξύ εκλογικών αναμετρήσεων, και (β) το «θερμόμετρο συμπάθειας» των ψηφοφόρων προς τους κομματικούς αρχηγούς. Βασικές υποθέσεις εργασίας κάθε μιας από αυτές τις μεθόδους είναι, στη μεν πρώτη περίπτωση, ότι όσο μειώνεται η πόλωση τόσο αυξά-

νονται οι μετατοπίσεις ψηφοφόρων· στη δε δεύτερη περίπτωση, ό-τι ακραίοι βαθμοί συμπάθειας ή αντιπάθειας προς τους πολιτι-κούς αρχηγούς υποδεικνύουν αυξημένη πόλωση.

Καταρχήν, είναι απολύτως σωστό ότι η κλίμακα αυτοτοποθέτη-σης των ψηφοφόρων πρέπει να αντιμετωπίζεται με προσοχή, ενίο-τε δε και με καχυποψία, όπως άλλωστε προειδοποιεί (σ. 79, σημ. 6) και το αρχικό άρθρο. Αυτός είναι και ο λόγος που η χρήση της κλίμακας αυτοτοποθέτησης δεν έγινε με τρόπο αποκλειστικό αλλά *συνδυαστικό*, μαζί δηλαδή με αρκετά άλλα «εργαλεία» (όπως το ενδιαφέρον για την πολιτική, την κομματική δράση, κ.ά.), τα οποία οι Z-M προσπερνούν χωρίς σχόλιο. Εντούτοις, στο βαθμό που η χωροθετική κλίμακα αριστερά-δεξιά είναι κοινά αναγνωρίσιμη α-πό τους εκλογείς πολλών χωρών, παραμένει η πλέον αξιόπιστη μέ-θοδος για τη μέτρηση της πόλωσης (Sani - Sartori, 1983, σ. 310), ει-δικά σε συγκριτικές μελέτες. Αντιθέτως, οι μέθοδοι που εισηγού-νται οι Z-M παρουσιάζουν αρκετά προβλήματα.

Πρώτον, οι προτεινόμενες μέθοδοι δεν αντέχουν σε σοβαρή ε-μπειρική ανάλυση. Στην πραγματικότητα, οι μεγαλύτερες μετατο-πίσεις εκλογέων στη σύγχρονη Ελλάδα συνέβησαν στις εκλογές των ετών 1977 και 1981 (αλλά και το 1963), όταν δηλαδή το σύστη-μα ήταν ακόμη πολωμένο, και όχι στις δύο τελευταίες δεκαετίες του σταθερού δικομματισμού (Gunther - Montero, 2001, σ. 84-85). Όσο για το «θερμόμετρο συμπάθειας», αυτό είναι δυνατόν να λαμ-βάνει ακραίες τιμές και σε μη πολωμένα κομματικά συστήματα. Μήπως δεν υπάρχουν σήμερα πολλοί ψηφοφόροι στις ΗΠΑ που ευ-χαρίστως θα βαθμολογούσαν με 1 (απόλυτη αντιπάθεια) τον πρόε-δρου Μπους; Δεύτερον, η χρήση των προτεινόμενων μεθόδων προ-καλεί μεθοδολογική σύγχυση, αφού είναι ασαφές εάν και κατά πό-σον αυτές εξηγούν τις αιτίες της πόλωσης ή μόνο τα αποτελέσματά της. Έτσι, η μεν «κυμαινόμενη ψήφος» πρέπει μάλλον να θεωρεί-ται αποτέλεσμα πόλωσης, ενώ οι αυξομειώσεις του «θερμόμετρου συμπάθειας» υποδηλώνουν αιτία πόλωσης. Τρίτον, και ίσως κυ-ριότερο μειονέκτημα των προτεινόμενων μεθόδων είναι ότι αυτές δεν βοηθούν στη συγκριτική μελέτη της πόλωσης και της εξέλιξής της σε μεγάλες χρονικές περιόδους, αφενός διότι τέτοια στοιχεία συνήθως λείπουν (ποιό το «θερμόμετρο συμπάθειας» για τον Κα-ραμανλή το 1961;) και, αφετέρου, ακόμη κι όταν υπάρχουν, δεν εί-ναι συγκρίσιμα μεταξύ τους (ποια η σχέση της «συμπάθειας» προς τον Καραμανλή το 1961 με εκείνη προς τον Παπανδρέου το 1981;).

Σκοπός του αρχικού άρθρου ήταν να καταδείξει την αλλαγή του σύγχρονου κομματικού συστήματος από πολυκομματικό σε δικομματικό. Έχω υποστηρίξει ότι η εξήγηση αυτής της αλλαγής πρέπει να αναζητηθεί στη σταδιακή αλλά αδιάκοπη μείωση της ιδεολογικής πόλωσης, η οποία ξεκίνησε αμέσως μετά την πολιτειακή αλλαγή του 1974 και ολοκληρώθηκε με τη δεύτερη εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1985. Όπως είναι προφανές, σε τέτοιου είδους ανάλυση το κύριο ζήτημα δεν είναι η μέτρηση της πόλωσης σε ορισμένη χρονική στιγμή (ή, έστω, σε μικρά χρονικά διαστήματα). Αυτό μπορούμε να το πληροφορηθούμε από οποιαδήποτε έρευνα κοινής γνώμης. Το κύριο ζήτημα είναι η *δυναμική* μελέτη της ιδεολογικής πόλωσης (και των αυξομειώσεών της) ως ανεξάρτητης μεταβλητής ικανής να διαμορφώσει το κομματικό σύστημα.¹ Μόνο έτσι, δηλαδή κυρίως ως *ποιοτικό* και όχι απλώς ποσοτικό χαρακτηριστικό στοιχείο της πολιτικής διαδικασίας, η πόλωση μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο μεθοδολογικά ασφαλές και συγκριτικά χρήσιμο για τη μελέτη του κομματικού συστήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- GUNTHER, RICHARD - JOSÉ R. MONTERO (2001), «The Anchors of Partisanship: A Comparative Analysis of Voting Behavior in Four Southern European Democracies», στο P. Nikiforos Diamandouros - Richard Gunther (επιμ.), *Parties, Politics and Democracy in the New Southern Europe*, The Johns Hopkins University Press, Βαλτιμόρη-Λονδίνο, σ. 83-152.
- PAPPAS, TAKIS S. (2001), «Ideological Depolarization and the Emergence of Twopartism: The Evidence from Greece, 1951-2001», ECPR First General Conference, Canterbury, 6-8 Σεπτεμβρίου.
- SANI, GIACOMO - GIOVANNI SARTORI (1983), «Polarization, Fragmentation and Competition in Western Democracies», στο Hans Daalder - Peter Mair (επιμ.), *Western European Party Systems: Continuity and Change*, Sage, Λονδίνο, σ. 307-343.

1. Για μια τέτοια ανάλυση που καλύπτει την εξέλιξη και τις αλλαγές στο ελληνικό κομματικό σύστημα κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, βλ. Pappas (2001).